

ความเปลี่ยนแปลง

ตามทฤษฎีพุทธปรัชญาเถรวาท

พระศรีศาสนบัณฑิต (สุทัศน์ ติสฺสรวาทิ/นักการศึกษา)

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิมพ์เผยแพร่

ความเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีพุทธปรัชญาเถรวาท

พระศรีศาสนบัณฑิต (สุทัศน์ ติสฺสรวาทิ/นักการศึกษา)

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ : ศาสตราจารย์พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ

ศิลปะและรูปเล่ม : นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ

พิสูจน์อักษร : นายสุชญา ศิริธัญญกร นายสุรัตน์ คำโสภา

ออกแบบปก : นางจุฬารัตน์ วิชานาติ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : สิงหาคม ๒๕๖๐ จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : มกราคม ๒๕๖๓ (Online)

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พระศรีศาสนบัณฑิต (สุทัศน์ ติสฺสรวาทิ).

ความเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีพุทธปรัชญาเถรวาท.-- พระนครศรีอยุธยา:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

128 หน้า.

1. พุทธปรัชญา. I. ชื่อเรื่อง.

294.301

ISBN 978-616-300-338-6

จัดพิมพ์โดย :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ (มือถือ) ๐๖๑-๓๙๗-๖๑๖๖

โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (๘๗๗๐), โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๑๓

จัดจำหน่ายโดย :

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑-๑๗ ถนนมหาราช เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๖๒๓ ๕๖๒๔ โทรสาร ๐-๒๖๒๓ ๕๖๒๓

คำนำผู้เขียน

หนังสือ “ความเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎะพุทธปรัชญาเถรวาท” เล่มนี้ ผู้เขียนได้นำข้อมูลในสมัยที่ทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา ปรัชญา ข้อมูลที่ค้นคว้าเพื่อบรรยายแก่นิสิต สาขาวิชาปรัชญา และข้อมูล จากการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อความรู้ความเข้าใจส่วนตน ทั้งหมดนี้ผสมผสาน กันเป็นหนังสือ โดยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลัก

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎะ เจริงอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ ประกอบด้วย ๖ บท คือ บทนำ ทฤษฎะ เรื่องความเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ของความเปลี่ยนแปลงกับหลักธรรม สำคัญ ความเปลี่ยนแปลงปฏิเสธแนวคิดสัสตติภูมิและอุจเฉทภูมิ คุณค่า ของความเปลี่ยนแปลงในเชิงจริยธรรม และสรุปวิจารณ์

กล่าวโดยสรุป หนังสือเล่มนี้แสดงให้เห็นว่า ในพุทธปรัชญา ความเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะที่เสมอเหมือนกันของสรรพสิ่ง สรรพสิ่ง เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีความสมบูรณ์พร้อมในตัวเอง เกิดจาก ส่วนประกอบต่างๆ มารวมกัน มีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันเป็นเหตุเป็น ปัจจัยแก่กันและกัน มีอยู่ในรูปของกระแสการเกิดดับสืบต่อกันไปเรื่อยๆ ไม่ขาดสาย ความเปลี่ยนแปลงนี้เป็นปรากฏการณ์ซึ่งไม่เกี่ยวกับผู้สร้างหรือ เทพเจ้าใดๆ ทั้งสิ้น เป็นไปตามธรรมดา ถึงกระนั้นก็ไม่ใช่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น มีระเบียบ กฎเกณฑ์และทิศทางที่แน่นอน ความเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้เป็นทัศนะแบบอภิปรัชญา เมื่อมาเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับมนุษย์ในด้านการปฏิบัติจัดเป็นจริยศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงนี้

(๕)

ก่อให้เกิดคุณค่าทางจริยธรรม ๒ ประการ คือ (๑) เมื่อประสบความเปลี่ยนแปลง มนุษย์ก็สามารถทำได้ เพราะรู้เท่าทันกฎธรรมดา มีจิตเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำกีดตันจากภายนอกและภายใน เป็นคุณค่าด้านจิตใจ และ (๒) ก่อให้เกิดความไม่ประมาท เร่งทำกิจที่ควรทำต่อไปให้ดีที่สุดด้วยใจที่เป็นอิสระ เพราะรู้ว่าความเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นคุณค่าด้านการทำกิจ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “ความเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎะพุทธปรัชญาเถรวาท” เล่มนี้ คงจะเอื้อประโยชน์ต่อคณาจารย์และประชาชนผู้สนใจได้เป็นอย่างดี

พระศรีศาสนบัณฑิต
(สุทัศน์ ติสสรวาที/นักการศึกษา)
สิงหาคม ๒๕๖๐

คำนำสำนักพิมพ์

หนังสือ “ความเปลี่ยนแปลงตามพระศนะพุทธปรัชญาเถรวาท” เล่มนี้ นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความหมายของความเปลี่ยนแปลง สิ่งที่เปลี่ยนแปลง มองความเปลี่ยนแปลงเป็นกฎธรรมชาติ ความเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กับหลักธรรมสำคัญในเรื่องไตรลักษณ์ ปฏิจสมุปบาท อริยสัจ และกรรม และยังกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงปฏิเสฐสัสสตปฏิญฺฐิและอจุเฉทปฏิญฺฐิตลอดถึงคุณค่าของความเปลี่ยนแปลงในเชิงจริยธรรม ๒ ด้าน คือ ด้านทำจิตเพื่อความหลุดพ้น ด้านทำกิจด้วยความไม่ประมาท รวมถึงความรู้แจ้ง ความเปลี่ยนแปลงและวิธีเข้าถึงความรู้แจ้งความเปลี่ยนแปลง

หนังสือ “ความเปลี่ยนแปลงตามพระศนะพุทธปรัชญาเถรวาท” เล่มนี้ เขียนโดย พระศรีศาสนบัณฑิต (สุทัศน์ ติสฺสรวาทิ/นักการศึกษา) ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายประกันคุณภาพ และอาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ ได้เมตตามอบต้นฉบับให้แก่สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมทั้งออกค่าใช้จ่ายการจัดพิมพ์ทั้งหมดเอง โดยไม่หวังค่าตอบแทนแต่ประการใด ทางสำนักพิมพ์ต้องกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณเป็นอย่างยิ่ง ที่ให้สำนักพิมพ์จัดพิมพ์หนังสือดังกล่าว เพื่อประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผลงานวิชาการตามวัตถุประสงค์ของสำนักพิมพ์ และขอขอบพระคุณศาสตราจารย์พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ช่วยเมตตาอ่านเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้อย่างละเอียด

(๖)

ในปีงบประมาณ ๒๕๖๓ เมื่อสำนักพิมพ์มีโครงการทำต้นฉบับหนังสือ e-book และหนังสือ “ความเปลี่ยนแปลงตามทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาท” ก็อยู่ในโครงการนี้ด้วย เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สนใจผ่านระบบเว็บไซต์ ซึ่งเป็นการเผยแพร่ให้เข้าถึงผู้อ่านได้เร็วยิ่งขึ้น

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “ความเปลี่ยนแปลงตามทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาท” เล่มนี้ คงให้อ่านวยให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาเล่าเรียนและเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและปรัชญาแก่นิสิตและผู้สนใจสืบไป

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มกราคม ๒๕๖๓

อักษรชื่อย่อคัมภีร์

เลขเกี่ยวกับพระไตรปิฎก เลขตัวหน้าเป็นเลขเล่ม เลขตัวกลางเป็นเลขข้อ เลขตัวหลังเป็นเลขหน้า ดังนี้ เล่ม/ข้อ/หน้า. อาทิเช่น อง.ตัก. (บาลี) ๒๐/๕๗๖/๓๖๘. หมายถึง พระไตรปิฎกภาษาบาลี อังคุดตวรรนิกาย ตักนิบาต เล่ม ๒๐ ข้อ ๕๗๖ หน้า ๓๖๘. การอ้างอิงได้ใช้พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาฯปิฎก ๒๕๐๐

เลขเกี่ยวกับคัมภีร์อื่น เลขตัวหน้าเป็นเลขเล่ม เลขตัวหลังเป็นเลขหน้า ดังนี้ เล่ม/หน้า อาทิเช่น วิสุทฺธิ. ๓/๒๔๗. หมายถึง คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค เล่ม ๓ หน้า ๒๔๗.

ขุ.ชา.	=	ขุททกนิกาย ชาตก
ขุ.ธ.	=	ขุททกนิกาย ธम्मปท
ขุ.ปฎิ.	=	ขุททกนิกาย ปฎิสมภิทามคค
ขุ.ม.	=	ขุททกนิกาย มหานิทเทศ
ขุ.อุ.	=	ขุททกนิกาย อุทาน
ที.ปา	=	ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค
ที.ม.	=	ทีฆนิกาย มหาวคค
ที.สี.	=	ทีฆนิกาย สีลกขนรคค
ที.อ.	=	ทีฆนิกาย อฎฐกถา (สุมงคลวิลาสินี)
ธ.อ.	=	ธम्मปทฎฐกถา
ม.มู.	=	มชุณนิมิกาย มูลปณณาสก

(๘)

ม.อุปริ.	=	มชฌิมนิกาย อุปริปถณาสก
วินย.	=	วินยปิฎก
วิงค.อ.	=	วิงค อฏฐกถา (สมโหมหวิโนทนี)
วิสุทฺธิ	=	วิสุทฺธิมคค
สํ.ข.	=	สํยุตตนิกาย ขนธวาวรคค
สํ.นิ.	=	สํยุตตนิกาย นินทานวคค
สํ.ส.	=	สํยุตตนิกาย สคาควคค
สงคณํ.อ.	=	ธมมสงคณํ อฏฐกถา (อฏฐฐสาลีณํ)
สงคห.	=	อภิธมมตถสงคห
สงคห.ฐํ.กา.	=	อภิธมมตถสงคห.ฐํ.กา (อภิธมมตถวิภาวินี)
อง.ฉก.	=	องคฺตฺตรนิกาย ฉกนินิปาต
อง.ติก.	=	องคฺตฺตรนิกาย ติกนินิปาต
อง.นวก.	=	องคฺตฺตรนิกาย นวกนินิปาต
อง.อฏฐก.	=	องคฺตฺตรนิกาย อฏฐกนินิปาต
อง.เอก.	=	องคฺตฺตรนิกาย เอกนินิปาต
อภิ.ป.	=	อภิธมมปิฎก ปฏฺฐาน
อภิ.สํ.	=	อภิธมมปิฎก ธมมสงคณํ

คำนำผู้เขียน	(๓)
คำนำสำนักพิมพ์	(๕)
อักษรย่อชื่อคัมภีร์	(๗)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
บทที่ ๒ ทรรศนะเรื่องความเปลี่ยนแปลง	๗
๒.๑ ความหมายของความเปลี่ยนแปลง	๗
๒.๒ สิ่งที่เปลี่ยนแปลง	๑๑
๒.๓ ความเปลี่ยนแปลงเป็นกฎธรรมชาติ	๒๗
บทที่ ๓ ความสัมพันธ์ของความเปลี่ยนแปลงกับหลักธรรมสำคัญ	๓๑
๓.๑ ความเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กับไตรลักษณ์	๓๒
๓.๒ ความเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กับปฏิจจสมุปบาท	๓๖
๓.๓ ความเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กับอริยสัจ	๔๕
๓.๔ ความเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กับกรรม	๔๙
บทที่ ๔ ความเปลี่ยนแปลงปฏิเสธแนวคิดสัสตทิฎฐิและ อุจเฉททิฎฐิ	๕๗
๔.๑ สัสตทิฎฐิ	๕๘
๔.๒ อุจเฉททิฎฐิ	๖๙
๔.๓ ความเปลี่ยนแปลงปฏิเสธสัสตทิฎฐิและอุจเฉททิฎฐิ	๗๕
๔.๔ ความเปลี่ยนแปลงอยู่กึ่งกลางระหว่างสัสตทิฎฐิกับ อุจเฉททิฎฐิ	๘๘

(๑๐)

บทที่ ๕	คุณค่าของความเปลี่ยนแปลงในเชิงจริยธรรม	๙๑
๕.๑	ความเปลี่ยนแปลงด้านทำจิตเพื่อความหลุดพ้น	๙๓
๕.๒	ความเปลี่ยนแปลงด้านทำกิจด้วยความไม่ประมาท	๙๖
๕.๓	ความรู้แจ้งความเปลี่ยนแปลง	๙๙
๕.๔	วิธีเข้าถึงความรู้แจ้งความเปลี่ยนแปลง	๑๐๔
บทที่ ๖	สรูปและวิจารณ์	๑๐๕
๖.๑	สรูป	๑๐๕
๖.๒	วิจารณ์	๑๐๙
	บรรณานุกรม	๑๑๓
	ประวัติผู้เขียน	๑๑๖

บทที่ ๑

บทนำ

แนวความคิดเรื่องความเปลี่ยนแปลง มีนักปรัชญาหลายท่านได้คิดและทำการศึกษาไว้ นักปรัชญากรีกคนหนึ่งคือเฮราคลีตัสได้คิดและเน้นไว้ว่าโลกนี้ไม่มีอะไรคงที่ ไม่มีอะไรเที่ยงแท้ นอกจากความเปลี่ยนแปลง^๑ และปรัชญาตะวันตกปรากฏปัญหาทางอภิปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติของโลกก็คือปัญหาว่า โลกและจักรวาลดำเนินเคลื่อนไหวยังไง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดในจักรวาลนั้นเป็นไปอย่างไร ปรัชญา ๓ ทรรศนะต่อไปนี้ได้ให้คำตอบต่อปัญหานี้ไว้ดังนี้^๒

^๑ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), ปรัชญากรีก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๗), หน้า ๕๑.

^๒ วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทยร่มเกล้าจำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๗.

- ๑) อันตนิยม เชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกและจักรวาลเคลื่อนไหวไปสู่จุดมุ่งหมายอันใดอันหนึ่ง
- ๒) จักรกลนิยม เชื่อว่าโลกและจักรวาลดำเนินไปเหมือนเครื่องจักร
- ๓) นวนิยม เชื่อว่าในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งนั้นมีการก้าวกระโดดไปสู่สิ่งใหม่ๆ

สรรพสิ่งในโลกและจักรวาล ทั้งที่เป็นมนุษย์ สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิตและสิ่งไร้ชีวิต ดำเนินเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง เกิด เติบโต ดับสลายไป มีจุดหมายปลายทางที่จะบรรลุถึงทั้งนั้น เช่น เด็กในวันนี้มีจุดมุ่งหมายเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจากเด็กทารกไปสู่เด็กวัยรุ่นหนุ่มสาว ผู้ใหญ่และคนแก่เฒ่า การกระทำต่างๆ ของมนุษย์มีจุดมุ่งหมายเสมอ นายสมชายอ่านหนังสือ จุดหมายเพื่อความรู้ การกระทำแต่ละอย่างของสัตว์ก็มีจุดหมายเช่นกัน พืชเช่นมะพร้าวขึ้นอยู่ข้างบ้าน มันมีจุดมุ่งหมายปลายทางเป็นต้นมะพร้าวใหญ่ มีผลเป็นมะพร้าว ทั้งนี้ การที่ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามจุดมุ่งหมายก็คือความเป็นระเบียบแบบแผนของธรรมชาติ เมล็ดทุเรียนย่อมกลายเป็นต้นทุเรียน เด็กเติบโตขึ้นมีฟัน มีร่างกาย เป็นหนุ่มสาวและแก่เฒ่า นี่คือนวนคิดเรื่องความเปลี่ยนแปลงอย่างมีจุดมุ่งหมายของอันตนิยม

แนวคิดจักรกลนิยมเชื่อว่าการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกและจักรวาลไม่มีจุดมุ่งหมายอะไรเลย มันเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ซึ่งสามารถอธิบายได้โดยกฎทางกายภาพเหมือนเครื่องจักร เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวจากการผลักดันจากภายนอกโดยสิ้นเชิง เมื่อมีสาเหตุที่แน่นอน